WIKIPÉDIA

Maori nyelv

A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából

A **maori nyelv** (saját elnevezése *te reo Māori*, általában csak *te reo)* (kiejtése: [ˈmaːɔɾi] hallgat) Új-Zéland egyik hivatalos nyelve. Nyelvileg a keleti polinéz nyelvek közé tartozik, legközelebbi rokona a Cook-szigeti maori, a tuamotu és a tahiti, kevésbe áll közel a hawaii és a marquez-szigeti nyelvhez, és a nyugati polinéz nyelvek, a szamoai, a tokelaui, a niuei és a tongai a legtávolabbi rokonai.

Maori nyelv **Te reo Māori**	
Kiejtés	ˈmaːoɾi, te ˈɾeo ˈmaːoɾi
Beszélik	Új-Zéland
Terület	Polinézia
Beszélők száma	157 110 új-zélandi állampolgár állította, hogy tudnak mindennapi dolgokról maoriul beszélni (2006) fő
Nyelvcsalád	ausztronéz maláj-polinéz polinéz ág keleti csoport **maori nyelv**
Írásrendszer	latin ábécé
Hivatalos állapot	
Hivatalos	Új-Zéland
Nyelvkódok	
ISO 639-1	mi
ISO 639-2	mri (T) mao (B)
ISO 639-3	mri (http://www.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=mri)

Tartalomjegyzék

Hivatalos státusza

Új-Zélandnak három hivatalos nyelve van: az angol nyelv, a maori és az új-zélandi jelnyelv. A maori a hivatalos státuszát 1987-ben nyerte el, amikor megszületett a Maori nyelvtörvény. A legtöbb kormányzati szervnek van kétnyelvű neve, pl. a Belügyminisztérium maoriul *Te Tari Taiwhenua*, ugyanígy a helyi önkormányzatok és könyvtárak is használnak kétnyelvű feliratokat. Az új-zélandi posta is felismeri a kétnyelvű helyneveket.

2004. márciusa óta létezik a Maori Televízió nevű csatorna, ahol főleg maori nyelven zajlik a műsorszórás. 2008. március 28-án elindult a második, Te Reo nevű tv-csatorna.

A Wikimédia Commons tartalmaz *Te reo Māori* témájú médiaállományokat.

Története

A maorik kenukkal érték el Új-Zéland szigetét, a Cook-szigetek felől vagy a Társaság-szigetek felől. Érkezésük Kr. u. 1300 körül történhetett. Nyelvük a 19. századig viszonylagos elszigeteltségben volt.

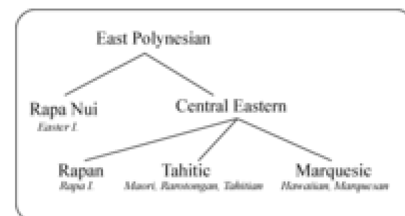
A 19. században a maori nyelvnek zavaros története volt. Kezdetben domináns nyelv volt, a mindennapi élet kommunikációs nyelve (bár az iskolákban a maori gyerekeknek már angolt is tanítottak), majd 1860-tól az angol nyelv árnyékában kisebbségi nyelv lett. A 19. század második felében angol nyelvű iskolákat vezettek be, az 1880-as évektől megtiltották a maori nyelv használatát az iskolákban, így sok maori tanult angolul.

A második világháborúig a legtöbb maori első nyelve a maori volt. Politikai gyűléseket tartottak maori nyelven, irodalmat adtak ki. A változás az 1930-as években indult meg, az 1940-es évektől az 1970-es évekig megindult a maorik vándorlása a városokba, az angol nyelv számukra a jólét és boldogulás eszköze lett. Ekkoriban történt az, hogy számos maori szülő beszüntette a gyerekeivel való érintkezésben a maori nyelv használatát. Ez, valamint az amúgy is az angol nyelvet támogató új-zélandi politika miatt az 1980-as évekre a maorik kevesebb mint 20%-a beszélt elég jól maoriul, és ők is főleg otthon használták nyelvüket.

Már az 1970-es években észlelték, hogy hamarosan bekövetkezhet az, hogy a maori nyelv beszélők nélkül marad. Így megszervezték a *Te Ātaarangi*-t (nyelvtanuló rendszert), a *Kōhanga reo*-t (nyelvi fészek) és a *Kura kaupapa Māori*-t (maori nyelviskola).

Nyelvi besorolása

Az összehasonlító nyelvtudomány szerint a maori nyelv a keleti polinéz nyelvek közé tartozik, a tahiti alcsoportba, ahova a rarotongai és a tahiti is tartozik. Más fontosabb keleti polinéz nyelvek a hawaii, a marquez-szigeteki és a rapa nui nyelvek. Bár ezek a nyelvek elég nagy nyelvészeti hasonlóságokat mutatnak, kölcsönös érthetőség alig áll fenn közöttük. A modern maori beszélői szerint ők a Cook-szigetek nyelveit értik a legjobban.

A keleti polinéz nyelvek főbb csoportjai

Földrajzi eloszlásuk

Több mint 100 000 ember, szinte mindegyikük maori származású, beszél maoriul - leginkább Új-Zélandon. 1996-ban 160 000 ember jelezte, hogy tud maoriul, más források csak 50 000 beszélőről tanúsítanak. A 2006-os népszámlálás szerint 131 613 maori képes beszélgetni mindennapi dolgokról maori nyelven. Ők Új-Zéland lakosságának 4,2%-át alkotják.

A maorik nyelvtudásának szintje ismeretlen, sokuk fő otthoni nyelvnek jelöli meg a maorit, néhányan meg csak pár maori szót és frázist használnak (passzív kétnyelvűség). Csak 8000 maori egynyelvű beszélő van, bár sokan vannak olyanok, akik maoriul előbb beszélnek, mint angolul, mert:

- a maori még mindig közösségi nyelv az északi részeken
- a kohanga reo óvodákban csak maori nyelvet lehet használni
- számos maori kétnyelvű családban nő fel.

A városiasodás a második világháború után gyors nyelvváltást eredményezett, maoriról angolra, ezért a maorik sosem kommunikálnak két nyelven, főképp új-zélandi angolt használnak, vagy a második nyelvüket.

Írás

A maori nyelv 20 betűt használ: A Ā E Ē H I Ī K M N O Ō P R T U Ū W NG és WH. Ezek közül a WH a magyarban is használatos F-nek felel meg, az O és Ō kicsivel nyíltabb, mint a magyaré, az U és Ū pedig ü-höz (ʉ) hasonlít.

A maori nyelv latin betűs írásával először James Cook kapitány és a korai felfedezők próbálkoztak. 1814-től misszionáriusok próbálták meg elkapni a nyelv hangjait. 1815-ben William Kendall kiadta a *He Korao no New Zealand* című könyvet, aminek címe mai helyesírással *He Kōrero nō Aotearoa* lenne. A mai helyesírás az 1820-as években alakult ki az északi területen használt változat alapján.

A maori írás a magánhangzók hosszúságát a magánhangzó felett egy vonallal jelzi. Ez fontos, hiszen jelentés-megkülönböztető szerepe van:

rövid		hosszú	
matua	*apa*	**mātua**	*szülők*
panga	*kirakó*	**pānga**	*hatás*
maro	*kötény*	**mārō**	*kemény*
ana	*barlang*	**anā**	*ott*
pahu	*ugat*	**pahū**	*felrobban*

Nyelvtan

A névszók egyes és többes számban megőrzik az alakjukat: *ika* (hal), *rākau* (fa). A határozott névszót a *te*, a többes számot a *ngā* partikula jelöli. Néhány szóban megnyúlik a magánhangzó a többes szám esetén: *wahine* (nő) - *wāhine* (nők).

Igék

Az igék idejét az ige előtti partikulákkal fejezik ki: *ka* (jövő idő), *i* (múlt idő), *kua* (befejezett múlt), *kia* (dezideratív), *me* (előíró), *e* (nem múlt idő), *ina* vagy *ana* (punktatív-feltételes, "ha és amikor") és *e* ... *ana* (egyszerű múlt).

- ***Kei** te oma au*. - Futok. (jelen idő)
- ***E** oma **ana** au*. - Futottam. (egyszerű múlt idő)
- ***Ka** oma au*. - Futni fogok. (jövő idő)
- ***I** oma au*. - Futottam. (múlt idő)
- ***Kua** oma au*. - Futottam. (befejezett múlt idő)

Az igék (már ha van) a mondatok elején szoktak lenni, a partikulával:

Igei frázis

- ***E tangi ana*** *te tamaiti.* - A gyerek sír.
- ***Kua mate*** *te koroua.* - az öreg ember meghalt.

Névszói frázis

- ***He kai-whaka-ako*** *a Mere.* - Mere tanár.
- ***He reka*** *ēnei kai.* - Ez az étel finom.
- ***He moni*** *ā-u?* - Pénzed van-e?
- ***He waka*** *t-ō Rei.* - Reinek van autója.

Prepozíciós frázis

- ***Ko Rei*** *t-ō-ku ingoa.* - A nevem Rei.
- ***Nā wai*** *tēnei pukapuka?* - Kié ez a könyv?
- ***Nō Hēmi*** *tērā whare..* - Ez a ház Hemié.
- ***Mō rātou*** *tēnē waka.* - Ez az autó ott az övé.

Fókuszálás

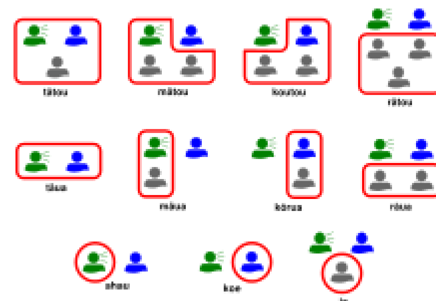
A határozott alanyt fókuszpozícióba lehet tenni, a mondat elejére, egy *ko* partikulával együtt:

- *E horoi ana* ***a Mere*** *i ngā rīhi* > ***Ko Mere*** *e horoi ana i ngā rīhi.*

  Mere az edényt mossa. > Mere mossa az edényt.

Személyes névmások

Mint a legtöbb polinéz nyelv esetén, a maoriban is három szám van a személyes névmásoknál, egyes, kettes és többe szám: *ia* (E/3), *rāua* (Du/3), *rātou* (T/3). A személyes névmások között van exkluzív és inkluzív névmások: *mātou* (mi, exl.), *tātou* (mi, ink.), *koutou* (ti), *rātou* (ők), *māua* (mi ketten, exk.), *tāua* (mi ketten, ink.), *kōrua* (ti ketten), *rāua* (ők ketten). A beszélő több emberhez máshogy szól, mint egyhez:

- Tēnā koe: Üdv neked (egy személynek)
- Tēnā kōrua: Üdv nektek (két személynek)
- Tēnā koutou: Üdv nektek (több mint két személynek)

Források

- Biggs, Bruce (1994). *Does Māori have a closest relative?* In Sutton (ed.)(1994), pp. 96–105.
- Biggs, Bruce (1998). *Let's Learn Māori*. Auckland: Auckland University Press.
- Bauer, Winifred (1997). *Reference Grammar of Māori*. Reed.

- Clark, Ross (1994). *Moriori and Māori: The Linguistic Evidence*. In Sutton (ed.)(1994), pp. 123–135.
- Harlow, Ray (1994). *Māori Dialectology and the Settlement of New Zealand*. In Sutton (ed.) (1994), pp. 106–122.
- Magyar-Maori szótár (http://terebess.hu/keletkultinfo/lexikon/maori.pdf) (PDF)

További információk

- Maori: a linguis introduction (online könyv) (https://books.google.hu/books?id=RkJTxNbcv7oC&pg=PA6&lpg=PA6&dq=Maori+grammar&source=bl&ots=uxfniBKB5J&sig=wjrFUrfb-e5SvIEtH2XrsKNsENU&hl=hu&ei=eqfDSozNI430mAOq-cCzBg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=4&ved=0CBMQ6AEwAzge#v=onepage&q=Maori%20grammar&f=false)
- (https://archive.is/20120526055421/http://www.tereo.govt.nz/act87/index.shtml)Māori Nyelvtörvény 1987
- korero.maori.nz (http://www.korero.maori.nz/) Māori oktatási források
- Ethnologue report for Maori (http://www.ethnologue.org/show_language.asp?code=mri)
- Māori Nyelvi Bizottság (http://www.tetaurawhiri.govt.nz/) (sets definitive standards).
- Angol és māori szófordító (https://web.archive.org/web/20070121043246/http://translator.kedri.info/), originally developed at the University of Otago.
- Ngata Māori–English English–Māori Dictionary (https://web.archive.org/web/20070128213004/http://www.learningmedia.co.nz/nz/online/ngata/) from Learning Media; gives several options and shows use in phrases.
- Māori nyelvű újság (http://www.nzdl.org/niupepa)
- Maori Televízió (http://maoritelevision.com)
- Maori fonológia (http://www.maorilanguage.info/mao_phon_desc1.html)
- maorilanguage.net (http://www.maorilanguage.net/) Tanuld meg a maori nyelv alapjait video-kommentárokkal
- Microsoft Māori billentyűzet (https://www.microsoft.com/downloads/info.aspx?na=22&p=1&SrcDisplayLang=en&SrcCategoryId=&SrcFamilyId=&u=%2fdownloads%2fdetails.aspx%3fFamilyID%3d27ab0ec0-c2b3-409e-bdf1-d56cd5e90d9c%26DisplayLang%3den)
- Maori nyelvi hét (NZHistory) (http://www.nzhistory.net.nz/node/2282) - includes a history of the Māori language, the Treaty of Waitangi Māori Language claim and 100 words every New Zealander should know
- Huia Publishers (http://www.huia.co.nz), catalogue includes *Tirohia Kimihia* the world's first Māori monolingual dictionary for learners
- IMDb: Māori nyelvű filmek (http://www.imdb.com/Sections/Languages/Maori/)
- Publications about Māori language (http://www.tpk.govt.nz/en/in-print/our-publications/?s=a568a773-1f8c-433c-8669-288ae44d2c6c) from Te Puni Kōkiri, the Ministry of Māori Development

---